

Методологічні пояснення

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 02 листопада 1998 року № 1725 "Про проведення обстеження умов життя у домогосподарствах" Держкомстатом України з 1 січня 1999 року запроваджене вибіркоче обстеження умов життя домогосподарств, яке здійснюється на постійній основі і відповідає міжнародним стандартам.

Вибіркова сукупність репрезентує все населення України, за виключенням військовослужбовців строкової служби, осіб, що знаходяться в місцях позбавлення волі, осіб, що постійно проживають у будинках-інтернатах, будинках для осіб похилого віку, а також маргінальних прошарків населення. Крім того, при формуванні вибіркової сукупності були також виключені території, які не можуть обстежуватися в зв'язку з радіоактивним забрудненням (зони відчуження та обов'язкового відселення).

Починаючи з 2004 року в обстеженні беруть участь мешканці усіх типів гуртожитків (сімейних, студентських тощо). У 1999–2003 роках обстежувалися лише мешканці сімейних гуртожитків.

Вибіркова сукупність була сформована в усіх областях, Автономній Республіці Крим, м. Києві та Севастополі з використанням процедури відбору з ймовірністю, пропорційною розміру (чисельності населення). Домогосподарства беруть участь в обстеженні один рік.

Для участі в обстеженні в Україні кожного року відбирається 13 тис. адрес домогосподарств. У 2013 році в Україні взяли участь в обстеженні 10,5 тис. домогосподарств (82,7% відібраних адрес за виключенням нежилих помешкань), у Закарпатській області – 295 домогосподарств 90,8% відібраних адрес за виключенням нежилих помешкань.

В основу дослідження диференціації домогосподарств за рівнем матеріальної забезпеченості, починаючи з 2007р., покладені нові критерії: показники грошових та загальних доходів (грошових доходів з урахуванням вартісної оцінки надходжень з особистого підсобного господарства, а також сум безготівкових пільг та субсидій, отриманих від держави, допомог від родичів та інших осіб) замість показників грошових та сукупних витрат, які застосовувалися у 1999–2006рр. Зміна критеріїв обумовлена тим, що, починаючи з 2004 року в окремих, а в 2006 році – майже в усіх регіонах спостерігалось перевищення рівня доходів домогосподарств над рівнем їх сукупних витрат. Тому у сучасних умовах показники доходів стали більш точно характеризувати реальний стан добробуту домогосподарств, ніж показники витрат, використання яких було доцільним у попередні роки.

Починаючи з 2011р. при розрахунках середньодушових показників витрат і ресурсів, а також показників диференціації населення та домогосподарств за рівнем матеріального добробуту відповідно до сучасної міжнародної практики розпочато використання шкали еквівалентності, яка відображає зменшення мінімально необхідних потреб на одного члена домогосподарства при збільшенні розміру домогосподарства та зміні його складу.

Розрахунок показників доходів в еквіваленті на одну умовну особу обумовлений існуванням в домогосподарстві умовно-постійних витрат (плата за житло та паливо, товари тривалого користування тощо), тобто спостерігається так звана економія на розмірі домогосподарства. В основу розрахунку доходів на умовну особу покладено еквівалентну шкалу, що застосовується в національній практиці досліджень питань бідності, за якою першому члену домогосподарства присвоюється коефіцієнт 1, а всім іншим – 0,7 (наприклад, домогосподарство з 3-х осіб має в своєму складі 2,4 умовних особи: $1+0,7+0,7=2,4$).

Для забезпечення співставлення динамічних рядів було здійснено перерахунок основних показників з урахуванням шкали еквівалентності, починаючи з 2007р., в якому було змінено критерій для розрахунків показників диференціації населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту.

Для забезпечення зіставності показників динамічних рядів було здійснено перерахунок даних за 2000–2010рр. з урахуванням шкали еквівалентності та використанням показників доходів в якості критеріїв диференціації.

Середній розмір домогосподарства (осіб) – чисельний склад домогосподарства, який розраховується діленням загальної чисельності населення на кількість домогосподарств.

Середній розмір домогосподарства у розрахунку на умовних дорослих – чисельний склад домогосподарства, який розраховується з використанням шкали еквівалентності, за якою першому члену домогосподарства присвоюється коефіцієнт 1, а всім іншим – 0,7.

Частка домогосподарств, які складаються з однієї, ..., чотирьох і більше осіб (відсотків) – розраховується відношенням кількості домогосподарств, які складаються з відповідної кількості осіб, до загальної кількості домогосподарств.

Діти – особи у віці до 18 років, які не перебувають у шлюбі.

Частка домогосподарств із дітьми, які мають одну, дві, три дитини і більше (відсотків) – розраховується відношенням кількості домогосподарств, які у своєму складі мають відповідну кількість дітей, до загальної кількості домогосподарств із дітьми.

Сукупні витрати – складаються з суми споживчих та неспоживчих сукупних витрат. Сукупні витрати включають фактично сплачені грошові витрати домогосподарства, вартість натуральних надходжень, суми пільг та безготівкових субсидій. Оцінка натуральних надходжень здійснюється за середніми цінами купівлі відповідних товарів. **Споживчі сукупні витрати** складаються з грошових витрат, а також – вартості спожитих домогосподарством продовольчих товарів, отриманих з особистого підсобного господарства та в порядку самозаготівель або подарованих родичами та іншими особами, суми отриманих пільг та безготівкових субсидій на оплату житла, комунальних продуктів та послуг, суми пільг на оплату телефону, проїзду у транспорті, туристичних послуг, путівок для лікування, оздоровлення та відпочинку, на оплату ліків, вітамінів, інших аптекарських товарів, медичних послуг (у тому числі стоматологічних послуг, проведення обстеження та отримання процедур, лікування в стаціонарі тощо).

У 2002р. змінено методологію визначення показників споживчих витрат відповідно до міжнародної класифікації індивідуального споживання товарів та послуг за цілями (СОICOP–HBS (1997)), рекомендованої Євростатом. Згадана класифікація застосовується в обстеженнях витрат домогосподарств, а також для розрахунків макроекономічних показників щодо сектору домашніх господарств та при розрахунках ІСЦ (індексу споживчих цін). Починаючи з даних за 2007 рік, розпочаті роботи щодо гармонізації структури споживчих витрат домогосподарств з Класифікацією індивідуального споживання за цілями¹, затвердженою наказом Держкомстату України від 29 грудня 2007 року №480. До структури споживчих витрат внесені такі зміни: витрати домогосподарств на послуги дошкільних закладів включені до групи "Дошкільна та початкова освіта" розділу "Освіта"; витрати на путівки в будинки відпочинку, на бази відпочинку, дитячі табори тощо – до розділу "Ресторани та готелі", а саме до групи витрат на оплату послуг, пов'язаних з тимчасовим проживанням. До 2007 року зазначені витрати були включені відповідно до розділів "Різні товари та послуги" та

“Відпочинок та культура”. Відповідно пільги на оплату путівок в будинки відпочинку, на бази відпочинку, в дитячі табори тощо, які враховуються у складі сукупних витрат домогосподарств, також включені до розділу “Ресторани та готелі”.

Неспоживчі сукупні витрати складаються з грошових та негрошових витрат домогосподарства на допомогу родичам та іншим особам, витрат на купівлю нерухомості, на капітальний ремонт, будівництво житла та господарських будівель, на купівлю великої рогатої худоби, коней та багаторічних насаджень для особистого підсобного господарства, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, вкладів до банківських установ, аліментів, податків (крім прибуткового), зборів, внесків та інших грошових платежів, використаних заощаджень, позик та повернутих домогосподарством боргів.

Грошові доходи – складаються із суми грошових та натуральних (у грошовій оцінці) надходжень, одержаних членами домогосподарства у вигляді оплати праці (за виключенням прибуткового податку та обов’язкових відрахувань), доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходів від власності у вигляді відсотків, дивідендів, продажу акцій та інших цінних паперів, надходжень від продажу нерухомості, особистого та домашнього майна, худоби, продукції особистого підсобного господарства та продуктів, отриманих у порядку самозаготівель, пенсій, стипендій, соціальних допомог (пільг та субсидій готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива, компенсаційних виплат за невикористане право на санаторно-курортне лікування, за пільговий проїзд окремих категорій громадян тощо), грошових допомог від родичів та інших осіб, а також інших грошових доходів.

Загальні доходи складаються з грошових доходів, а також вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного домогосподарства (за винятком поточних витрат на її виробництво), в порядку самозаготівель, суми безготівкових пільг та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива, суми безготівкових пільг на оплату телефону, проїзду у транспорті, на оплату товарів та послуг з охорони здоров’я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, вартості подарованих родичами та іншими особами продовольчих товарів.

Сукупні ресурси включають загальні доходи, а також суми використаних заощаджень, приросту в обстежуваному періоді позик, кредитів, боргів, узятих домогосподарством, а також повернутих домогосподарству боргів. Цей показник відображає потенційні ресурси домогосподарства, отримані в обстежуваному періоді, незалежно від джерел їх надходження.

Квінтильний коефіцієнт диференціації доходів населення – співвідношення мінімального рівня доходів серед 20% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 20% найменш забезпеченого населення, ранжованого за показником середньодушових еквівалентних доходів.

Квінтильний коефіцієнт фондів – співвідношення сумарних доходів 20% найбільш та 20% найменш забезпеченого населення, ранжованого за показником середньодушових еквівалентних доходів.

Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму - визначається на підставі даних розподілу населення за рівнем еквівалентних загальних доходів і є підсумком числа осіб, рівень еквівалентних загальних доходів яких нижче величини прожиткового мінімуму, діючого в державі на момент аналізу.

Прожитковий мінімум - це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров’я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Середньорічний розмір прожиткового мінімуму розраховується, як середньозважена величина розмірів прожиткового мінімуму, що діяли протягом звітного року.

Шкала еквівалентності – система коефіцієнтів, що надаються членам домогосподарства у відповідності до їхніх демографічних характеристик, і які відображають зменшення мінімально необхідних потреб на одного члена домогосподарства при збільшенні розміру домогосподарства та зміні його складу.

Споживання продуктів харчування у домогосподарствах – середньодушове споживання продуктів харчування за місяць в натуральних одиницях виміру (кг, шт.). При розрахунках цього показника спожиті продукти харчування перераховуються в первинний продукт, наприклад, масло тваринне – в молоко, ковбаса – в м’ясо. В показник “споживання цукру” включений цукор, використаний на кондитерські вироби та мед. До спожитих продуктів харчування віднесені спожиті продукти, які були у звітному періоді куплені, отримані з особистого підсобного господарства, від самозаготівель (на полюванні, рибалці, у лісі тощо), а також отримані в подарунок та з інших джерел.

Розрахунки **наявності в домогосподарствах товарів тривалого користування**, проведені за результатами вибіркового опитування, враховують фактичну наявність цих товарів незалежно від терміну експлуатації, джерел надходження (куплені, подаровані тощо), стану (враховуються як справні, так і тимчасово несправні товари, які знаходяться у поточному ремонті або чекають ремонту).

¹ Зазначена класифікація гармонізована з Класифікацією індивідуального споживання за цілями Європейського Союзу – Classification of Individual Consumption by Purpose (COICOP-HBS), 2003.